

В.І. Чепурний, ст. гр. ПВШ-11-Г1
Науковий керівник: Т.А. Махinya,
к.п.н., доцент Інституту менеджменту та
психології ДВНЗ «УМО» НАПН
України

АКТИВІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ

***Анотація.** У пропонованій статті йде мова про цілеспрямоване використання методів, прийомів і засобів активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів, а саме про застосування діалогічних методів навчання, різноманітних форм самостійної роботи студентів над навчальним матеріалом, які створюють сприятливі умови для розвитку навчально-пізнавального інтересу, формування мотивів і мотивації навчання.*

***Ключові слова:** навчально-пізнавальна діяльність; студент; знання; навчання; активність, мотивація.*

***Аннотация.** Стаття посвящена целеустремленному использованию методов, приемов и способов активизации учебно-познавательной деятельности студентов. Применение диалогических методов учебы форм самостоятельной работы студентов над учебным материалом, создают благоприятные условия для развития учебно-познавательного интереса, формирования мотивов и мотивации обучения.*

***Ключевые слова:** учебно-познавательная деятельность; студент; знание; учеба; активность, мотивация.*

***Annotation.** The article is devoted the purposeful use of methods, receptions and methods of activation of educational-cognitive activity of students. Application of dialogic methods of studies, forms of independent work of students above educational material, create favorable terms for development of educational-cognitive interest, forming of reasons and motivation of studies.*

***Keywords:** educational-cognitive activity; student; knowledge; studies; activity, motivation.*

Постановка проблеми. Питання активізації навчання належать до найбільш актуальних проблем сучасної педагогічної науки і практики. Реалізація принципу активності в навчанні має велике значення, оскільки навчання і розвиток носять діяльний характер, і від якості навчання залежить результат навчання, розвиток і виховання студентів.

Ключовою проблемою у вирішенні задачі підвищення ефективності і якості навчального процесу є активізація навчання студентів. Її особлива значущість полягає в тому, що навчання спрямоване не тільки на сприйняття навчального матеріалу, але й на формування позитивного ставлення

студентів до самої пізнавальної діяльності. Перетворюючий характер діяльності завжди пов'язаний з активністю суб'єкта. Знання, отримані в готовому вигляді, як правило, викликають у студентів певні труднощі під час їх застосування або при вирішенні конкретних завдань, що зумовлено формальним вивченням теоретичних положень і невмінням їх застосовувати на практиці.

Інтерес до навчання, ініціативність у навчальній роботі, пізнавальна самостійність, напруження розумових сил при розв'язанні поставленої пізнавальної задачі позитивно впливають на активність студентів у навчанні, створюючи сприятливі умови для розвитку їх навчально-пізнавальної діяльності.

Специфіка навчальної діяльності студента обумовлюється метою, відповідними умовами та позитивною мотивацією, які мають професійну спрямованість. Поняття мотивації містить сукупність факторів, механізмів, процесів, які спонукають до реальної або потенційної конкретно-спрямованої активності. Стійкий і сильний науково-пізнавальний мотив сприяє тому, що особистість не відчуває потреби в зовнішніх стимулах, рівень її самостійності досить високий. Загально-соціальні і професійні мотиви є значно важливими. Оптимальним варіантом розвитку мотивації особистості до неперервного одержання освіти є досягнення такої відповідності мотивів, яка сприяє зростанню ефективності пізнавальної діяльності.

Вирішення проблеми підвищення ефективності навчального процесу вимагає наукового переосмислення перевірених практикою умов і засобів активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів - вимога часу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Педагогічні основи процесу пізнання в сучасних вищих закладах освіти досліджували українські й російські вчені: А.Алексюк, Ю.Бабанський, В.Давидов, В.Лозова, П.Підкасистий, М.Пістрак; вивченням структури процесу навчання займалися: Т.Ільїна, І.Ільєсов, І.Лернер, В.Фоменко, В.Ягупов; процес управління навчально-пізнавальною діяльністю молоді відображено в

наукових працях: Є.Белкіна, Л.Клименко, Н.Тализіної, Ю.Щербаня; умови ефективної організації навчально-пізнавальної діяльності студентської молоді розглядали: П.Автономов, В.Буряк, Л.Петренко, М.Скаткін, А.Сорокін; форми та методи активізації навчально-пізнавальної діяльності знайшли відображення в працях М.Єнікеєва, В.Лозової, В.Онищука, Л.Степашко, І.Харламова, Т.Щукіної та ін.

Мета статті – висвітлити методи, прийоми і засоби активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів, що створюють сприятливі умови для розвитку навчально-пізнавального інтересу, формування мотивів і мотивації навчання.

Виклад основного матеріалу дослідження. У навчальному процесі вищого навчального закладу особливе місце займають такі організаційні форми, які забезпечують активність студентів на заняттях, підвищують знання і індивідуальну відповідальність за результати праці. Ці завдання можна успішно вирішувати через технологію застосування активних форм навчання.

Навчання – найважливіший і надійніший спосіб отримання систематичної освіти. Відображаючи всі істотні властивості педагогічного процесу (його двосторонній характер, спрямованість на всебічний розвиток особистості, єдність змістовної і процесуальної сторін тощо), слід зазначити, що навчання має свої специфічні якісні відмінності.

Навчання - складний і багатогранний, спеціально організований процес віддзеркалення в свідомості студентів реальної дійсності, керований викладачем. Саме спрямовуюча роль педагога забезпечує повноцінне засвоєння студентами знань, умінь і навичок, розвиток їх розумових сил і творчих здібностей.

Навчання завжди відбувається в процесі спілкування й ґрунтується на вербально-діяльнісному підході. Слово водночас виступає засобом вираження та пізнання суті явища і знаряддям комунікації та способом організації практичної пізнавальної діяльності студентів.

Навчання, як і будь-який інший процес, пов'язане з рухом уперед. Воно, як і цілісний педагогічний процес, має задачну структуру, отже, і рух у процесі навчання йде від рішення одного завдання до іншого, просуваючи пізнання, від незнання до знання, від неповного знання до більш повнішого і точнішого. Навчання, будучи двостороннім процесом, не зводиться до механічної «передачі» знань, умінь і навичок, оскільки в ньому тісно взаємодіють викладач і студент. Саме від якості цієї взаємодії залежить і якість навчання.

У процесі оволодіння студентами знаннями, вміннями та навичками чинне місце займає їх пізнавальна активність, вміння викладача активно керувати ними. З боку викладача навчальний процес може бути керованим пасивно і активно. Пасивно керованим процесом вважається такий його спосіб організації, де основна увага приділяється формам передачі новій інформації, а процес надбання знань для студентів залишається стихійним. У цьому випадку на перше місце виступає репродуктивний шлях придбання знань. Активно керований процес спрямовується на забезпечення міцних знань студентів, на посилення зворотного зв'язку. Тут передбачається урахування індивідуальних особливостей студентів, моделювання навчального процесу, його прогнозування, чітке планування, активне керування навчанням і розвитком кожного студента. У процесі навчання студент також може проявити пасивну і активну пізнавальну діяльність.

Для пізнавальної діяльності притаманні єдність чутливого сприйняття, теоретичного мислення та практичної діяльності. Вона відбувається на кожному життєвому кроці і соціальних стосунках студентів (продуктивна і суспільно-корисна праця, ціннісно зорієнтована художньо-естетична діяльність, спілкування), а також шляхом виконання різних предметно-практичних дій у навчальному процесі (експеримент, конструювання, вирішення дослідницьких завдань тощо).

Застосовуючи в процесі навчання прогностичні методи вкрай необхідно пам'ятати про їх як суб'єктивний так і об'єктивний характер.

Суб'єктивний шлях організації навчальної діяльності - використання методів переконання, пояснення, інформування. Об'єктивний - створення відповідних умов, які б сприяли розвитку у студентів позитивної мотивації до навчальної діяльності, щоб вони починали діяти. І тоді, якщо сама ця діяльність викличе у студентів інтерес, задоволення, азарт, то можна бути впевненим, поступово виникне потреба в такій діяльності, а, значить, формується стійкий пізнавальний інтерес до неї.

Ставлення студентів до навчання зазвичай характеризується активністю. Активність (учіння, засвоєння, зміст і тому подібне) визначає ступінь (інтенсивність, міцність) «зіткнення» студента з предметом його діяльності.

У структурі активності виділяються такі компоненти:

- готовність виконувати завдання;
- свідомість виконання завдань;
- систематичність навчання;
- прагнення підвищити свій особистий рівень тощо.

Активність разом із самостійністю тісно пов'язана з визначенням об'єкту, засобів діяльності, її прагнення вчитися без допомоги дорослих і викладачів. Будучи важливою складовою структури освіти, мотивація навчально-пізнавальної діяльності студентів має декілька значень: як продукт формування особистості, вона водночас виступає як чинник її подальшого розвитку; надаючи загальну стимулюючу дію для протікання розумових процесів, стає джерелом інтелектуальної активності; мобілізує творчі сили на пошук і вирішення навчальних завдань, позитивно впливає на якість знань, їх глибину і дієвість, широту і систематизацію; є найважливішою внутрішньою умовою розвитку прагнення до самоосвіти; має діагностичне значення, тобто служить показником розвитку багатьох важливих якостей особи.

Пізнавальна активність і самостійність не відділені один від одного: більш активні студенти, як правило, є більш самостійними; недостатня

особиста активність студентів ставить їх у залежність від інших, тим самим позбавляє самостійності.

Управління активністю студентів традиційно називають активізацією. Активізацію можна визначити як довготривалий, постійно діючий процес спонукання студентів до цілеспрямованого навчання, орієнтований на подолання пасивної і стереотипної діяльності, уникнення спаду і застою в розумовій роботі. Головна мета активізації - формування активності студентів, підвищення якості навчально-виховного процесу.

У педагогічній практиці використовуються різні шляхи активізації пізнавальної діяльності: різноманітність форм, методів, засобів навчання, виправданий і свідомий вибір яких, за умов умілого та педагогічно виправданого поєднання, суттєво впливає ефективність навчальної діяльності, стимулює активність і самостійність студентів.

Найбільшій активності студентів можливо досягти тоді, коли під час занять створюються ситуації, у яких студенти самі повинні:

- відстоювати свою думку;
- брати участь у дискусіях і обговореннях;
- ставити питання своїм товаришам і педагогам;
- рецензувати відповіді товаришів;
- оцінювати відповіді і письмові роботи товаришів;
- самостійно вибирати посильне завдання;
- знаходити декілька варіантів можливого вирішення пізнавальної задачі (проблеми);
- застосовувати самоперевірку, аналіз особистих пізнавальних і практичних дій;
- вирішувати пізнавальні завдання шляхом комплексного застосування відомих ним способів рішення.

Шляхом спеціально підготовлених завдань, які поступово ускладнюються, створюється проблемна ситуація, для виходу з якої студентів не вистачає наявних знань, і він змушений сам активно формувати

нові знання за допомогою викладача і за участю інших слухачів, спираючись на особистий або чужий досвід, логіку. Отже, студент отримує нові знання не в готових формулюваннях викладача, а в результаті власної активної пізнавальної діяльності. Ця діяльність студента має бути спрямованою на вирішення відповідних специфічних дидактичних завдань: руйнувати невірні стереотипи, формувати прогресивні переконання, розвивати економічне мислення.

Одну з головних завдань навчання полягає у формуванні та вдосконаленні вмінь і навичок, зокрема вміння застосовувати нові знання. Можна стверджувати, що сучасні технології самостійного навчання мають на увазі, перш за все підвищення активності студентів: істина здобута шляхом власної напруги зусиль, має величезну пізнавальну цінність.

Активізація пізнавальної діяльності студентів не можливо уявити без активізації їх уваги. Відсутність або нестача уваги стримує активність, не дозволяє студентові приймати повноцінну участь у колективній роботі під час занять, негативно впливає на сприйняття та розуміння навчального матеріалу, його запам'ятовування, не дозволяє уникнути помилок при виконанні завдань.

Активізувати колективну та індивідуальну увагу студентів можливо такими прийомами, як метод евристичної бесіди, різного роду дидактичної опори (наочно-образні, або логічні схеми, плани-конспекти, тощо), виконання самостійних завдань, які передбачають активізацію уваги студентів (наприклад, самостійно закінчити деяке тотожне перетворення, розв'язати рівняння, відтворити тільки що викладене й доведене твердження (або його фрагмент), виконати завдання, аналогічне розглянутому викладачем тощо), порівняння результату своїх дій відповідно до наданого зразка (контроль), прийоми самоконтролю на різних етапах занять із використанням відкидних дощок, рецензування робіт або відповідей студентів чи викладачів, самоперевірка та взаємоперевірка.

При виборі тих чи інших методів навчання перш за все слід прагнути продуктивного результату. При цьому, студент має не тільки зрозуміти, запам'ятати й відтворити отримані знання, але й уміти ними оперувати, застосовувати їх в практичній діяльності, розвивати тощо. Адже ступінь продуктивності навчання багато в чому залежить від рівня активності навчально-пізнавальної діяльності студента.

Якщо необхідно не тільки зрозуміти і запам'ятати, але і практично оволодіти знаннями, то природно, що пізнавальна діяльність студентів не може зводиться тільки до слухання, сприйняття та фіксації навчального матеріалу. Знов отримані знання студент намагається тут же в думках застосувати, прикладаючи до власної практики і в такий спосіб формувати новий образ професійної діяльності. Чим активніше протікає цей розумовий і практичний навчально-пізнавальний процес, тим більш продуктивний його результат. У студентів починають формуватися стійкі нові переконання і, за звичай, значно поповнюється багаж професійних знань. Отже, активізація навчально-пізнавальної діяльності в навчальному процесі має дуже важливе значення.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, можна констатувати, що успіх навчання в решті решт визначається ставленням студентів до навчання, їх прагненням до пізнання, усвідомленням і самостійним оволодінням знаннями, уміннями та навичками, їх пізнавальною активністю.

Активні методи навчання, на нашу думку, за умов їх творчого застосування перетворюють навчальний процес у творчо-пошукову діяльність, яка позитивно впливає на його ефективність, спонукає до пошуку різноманітних прийомів засвоєння знань.

Необхідність активного навчання зумовлена тим, що за допомогою його форм, методів можна досить ефективно вирішувати цілу низку дидактичних завдань, які важко вирішити за умов традиційного навчання.

Ми вважаємо, що треба розвивати не тільки пізнавальні, а й професійні мотиви і інтереси, системне мислення студентів, формувати соціальні вміння

і навички взаємодії і спілкування, вчити вмінню сумісної діяльності та взаємодії, здатності приймати спільні рішення, виховувати відповідальне ставлення до справи, усвідомлювати соціальні цінності та установки як колективу, так і суспільства в цілому.

У розвитку особистості майбутнього фахівця важливе значення належить формуванню позитивних мотивів і дієвих цілей, оскільки вони — найважливіші детермінанти діяльності. Структура мотивів студента стає стержнем особистості майбутнього фахівця. Отже, розвиток позитивних навчальних мотивів - невід'ємна складова процесу формування особистості студента.

В умовах гуманізації освіти існуюча теорія та технологія масового навчання мають бути спрямовані на формування сильної особистості, здатної жити і працювати у складних умовах нашого сьогодення, сміливо визначати власну стратегію поведінки, здійснювати етичний вибір, бути відповідальним за нього, бути спроможною до навчання упродовж усього життя, до саморозвитку та самореалізації.

Література

1. Беспалько В.П. Теория учебника / Беспалько В.П. - М.: Педагогика, 1988. – 160с.
2. Вербицкий А.А. Активное обучение в высшей школе. Контекстный подход / Вербицкий А.А. - М.: Высшая школа, 1991. – 204 с.
3. Бондар В.І. Дидактика: ефективні технології навчання студентів / Бондар В.І. – К.: Вересень, 1996. – 129с.
4. Выготский Л.С. Собрание сочинений: В 6-ти т. – М.: Педагогика, 1984. – Т.5.-369 с.
5. Лозова В.І. Пізнавальна активність школярів: (спецкурс із дидактики): (навчальний посібник для пед.інститутів) / Лозова В.І. - Х.: Основа, 1990. – 89с.
6. Педагогика: учебное пособие для пед. институтов / [под ред. Бабанского Ю. К.] – М.: Просвещение, 1988. - 480 с.
7. Харламов И.Ф. Педагогика. Курс лекций / Харламов И.Ф. – М.: Гардарики, 1999. – 520 с.
8. Щукина Г.И. Активизация познавательной деятельности учащихся в учебном процессе / Щукина Г.И. – М.: Просвещение, 1979. - 160 с.